Ekonomija i sociologija: dva ugla gledanja na privredu

Ekonomija se bavi time kako ljudi donose izbore.
Sociologija se bavi time zašto oni nemaju nikakav izbor.
Džejms Djuzenberi (1960)

doc. dr Vladan Vidicki

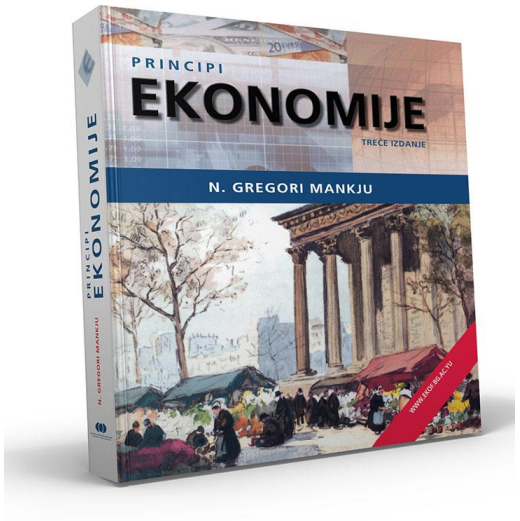
Sadržaj predavanja

1. Pojam ekonomije
2. Privreda iz ugla ekonomije kao nauke
3. Privreda iz ugla sociologije kao nauke
4. Proučavanje odnosa privrede i društva
    4.1. Maks Veber i tri vrste ekonomskih pojava
    4.2. Karl Polanji i odnos ukorenjenosti društva-privrede
    4.3. Mark Granoveter i nova ekonomska sociologija
5. Razlika između ekonomskog i sociološkog pristupa

Pojam ekonomije

- Reč „ekonomija“ u svakodnevnom govoru koristimo u više značenja
  - *privreda* – „ekonomija Srbije“
  - *nauka* – „studira ekonomiju“
  - *štedljivost i racionalno korišćenje sredstava* – „ekonomična vožnja“
- Sva tri značenja imaju zajedničku ideju, a to je upravljanje ograničenim sredstvima radi zadovoljenja potreba

Poreklo reči

oikos kuća, domaćinstvo	+	*nomos* zakon, pravilo, običaj	=	*oikonomia* upravljanje domaćinstvom, gazdinstvom i imanjem; celishodno uređenje
pri uz, dodatno	+	*vred* cena, vrednost	=	*privreda* sticanje, stvaranje vrednosti radom

Grčka reč naglašava upravljanje onim što imamo, a srpska reč stvaranje vrednosti.

“Ekonomija” u antičkoj grčkoj filozofiji

Ksenofon (oko 430–354. p. n. e.),

Oikonomikos

- umeće vođenja imanja
- organizacija, štedljivost i uvećanje imanja
- podela poslova između muža i žene

Aristotel (384–322. p. n. e.),

Politika

- domaćinstvo kao osnovna jedinica polisa
- ekonomika: staranje o potrebama kuće, sa prirodnom granicom
- hrematistika: sticanje novca radi sticanja, bez granice
- kamata kao „novac koji rađa novac“

Današnja upotreba pojma

economics (eng.)

ekonomija kao nauka

Način na koji se proučava privreda: kako se koriste resursi, kako nastaju cene, kako funkcionišu tržišta.

proučava

economy (eng.)

privreda

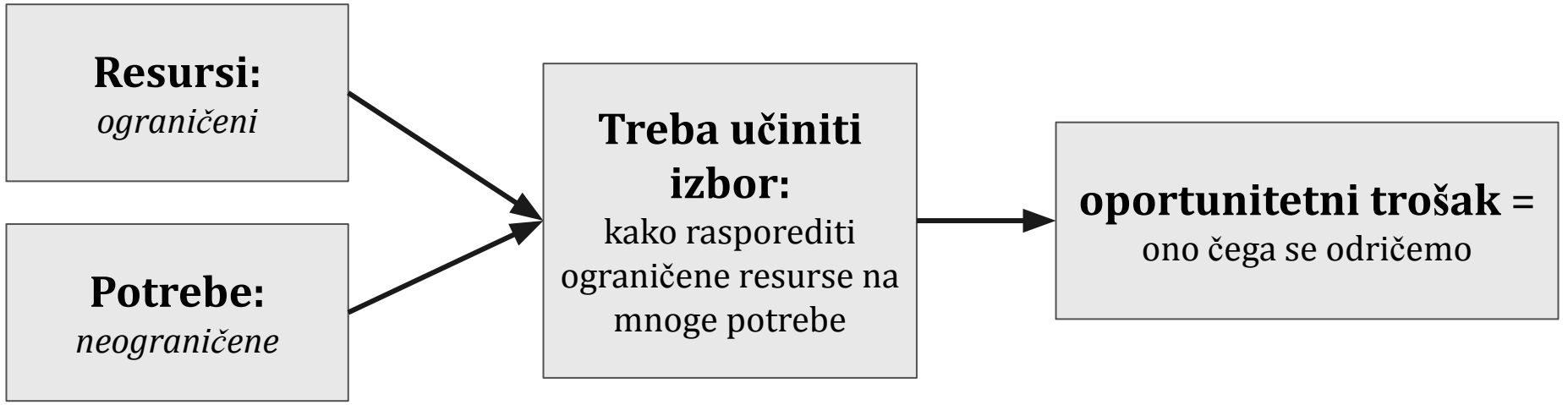
Stvarne privredne aktivnosti u društvu (državi): proizvodnja, raspodela, razmena i potrošnja dobara i usluga.

Na srpskom koristimo reč „ekonomija“ za oba navedena značenja.

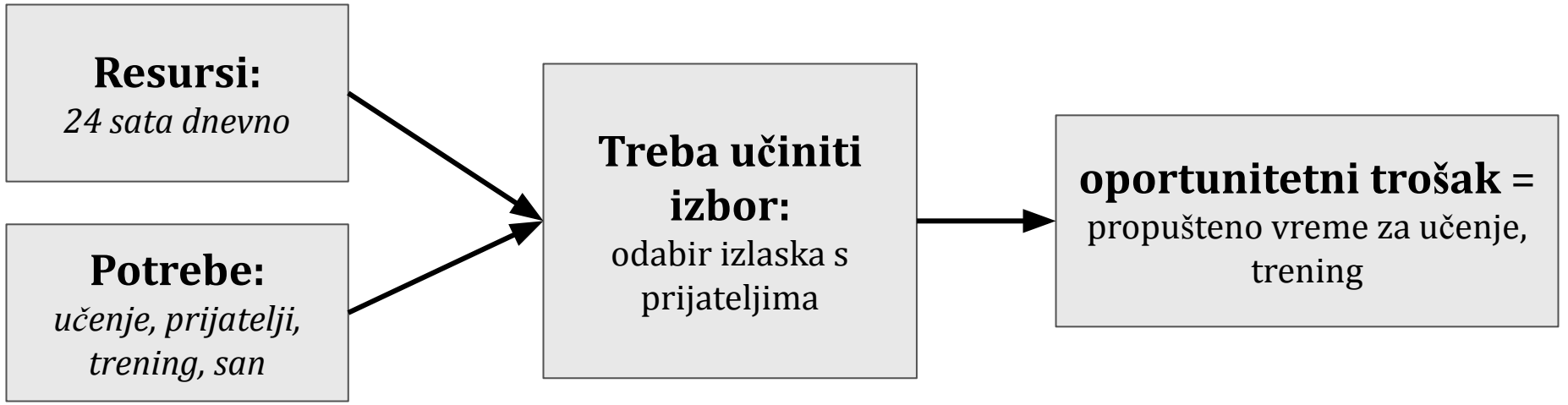
Privreda iz ugla ekonomije kao nauke

„Ekonomija je nauka koja proučava ljudsko ponašanje kao odnos između ciljeva i oskudnih sredstava koja imaju alternativnu upotrebu.“ Lajonel Robins (1932)

Ekonomija postoji zato što su resursi oskudni, a potreba je mnogo. Ovo je **polazni problem ekonomije**!

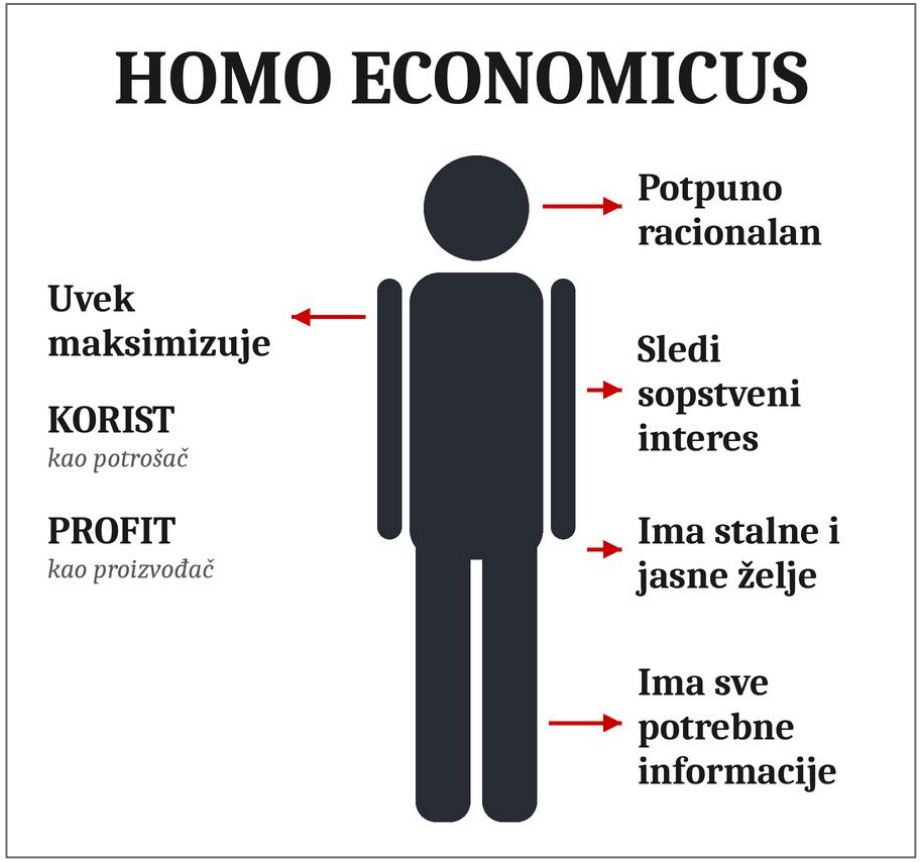

Primer: Kako iskoristiti vreme u toku dana?

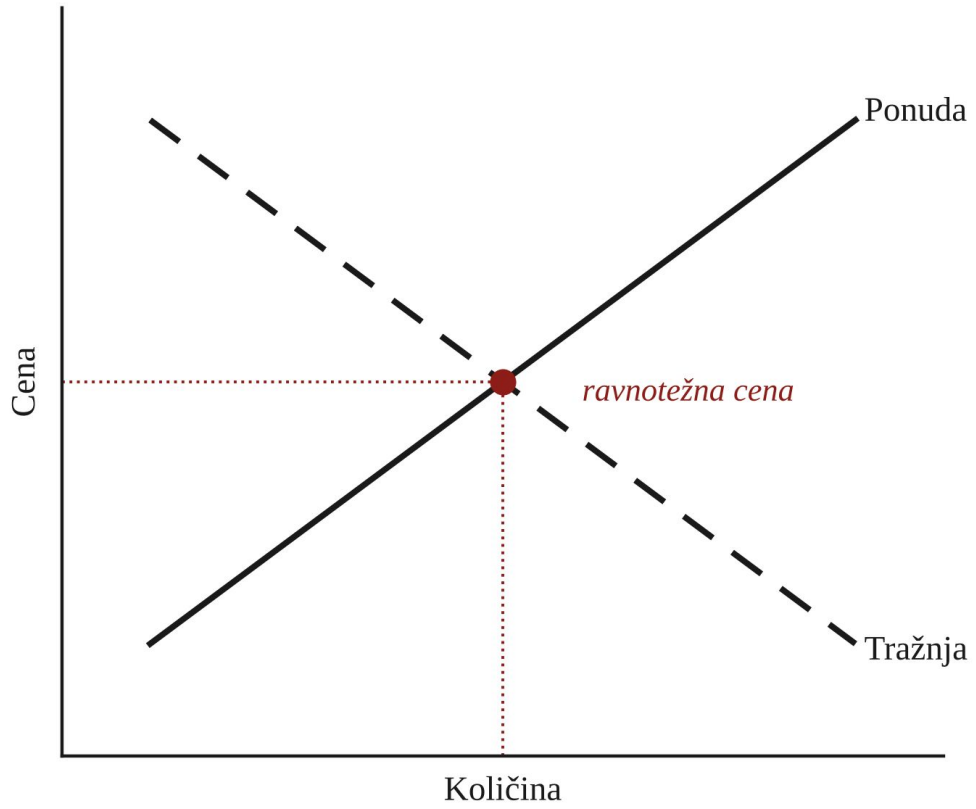
Osnovne pretpostavke ekonomije kao nauke

- Društvo je zbir pojedinaca i njihovih odluka
- Ljudi donose odluke racionalno, na osnovu doslednih sklonosti
- Ljudi u odlučivanju slede sopstveni interes (*homo economicus*)
- Potrošači nastoje da ostvare najveću korist, a firme najveći profit
- Ljudi raspolažu informacijama potrebnim za odluku o izboru

Model ponude i tražnje

- Tržište je mesto gde se susreću kupci i prodavci
- Tražnja pokazuje koliko su kupci spremni da kupe po različitim cenama
  - Što je cena niža, kupuju više
- Ponuda pokazuje koliko su prodavci spremni da prodaju po različitim cenama
  - Što je cena viša, nude više
- Ravnotežna cena nastaje tamo gde se ponuda i tražnja susreću
- Kada raste tražnja, raste i cena, a kada raste ponuda, cena pada
- Cena tako usklađuje odluke mnogo pojedinaca bez ičijeg plana („nevidljiva ruka“, Adam Smit)

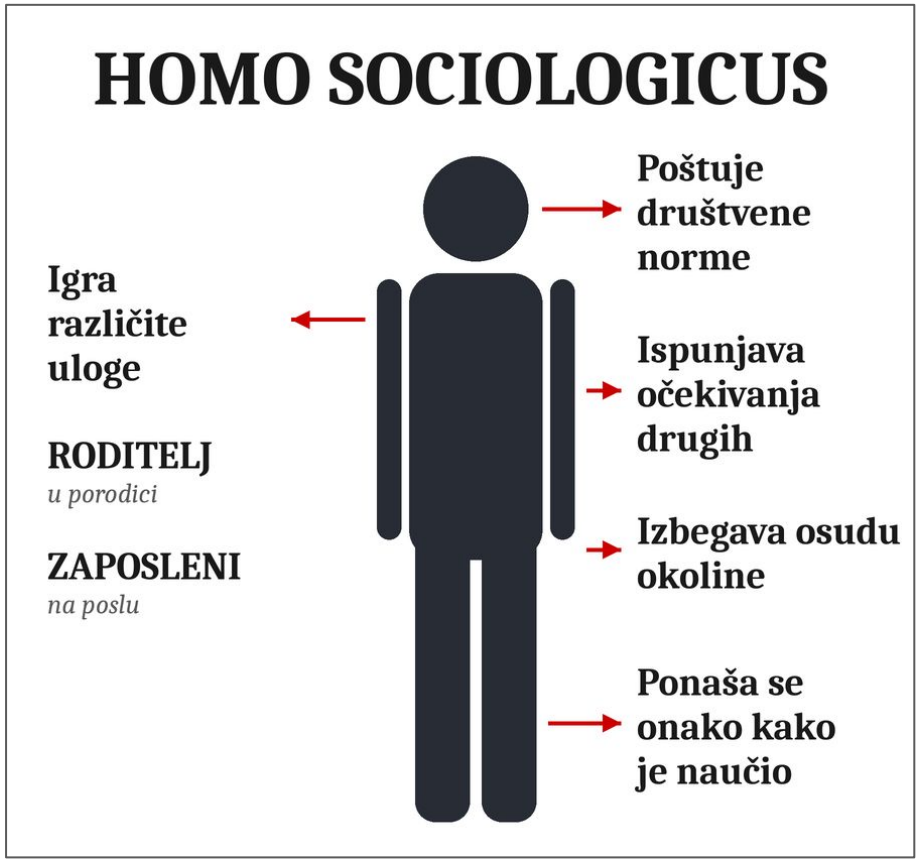
Primer: Da li u stvarnosti uvek važe ove pretpostavke?

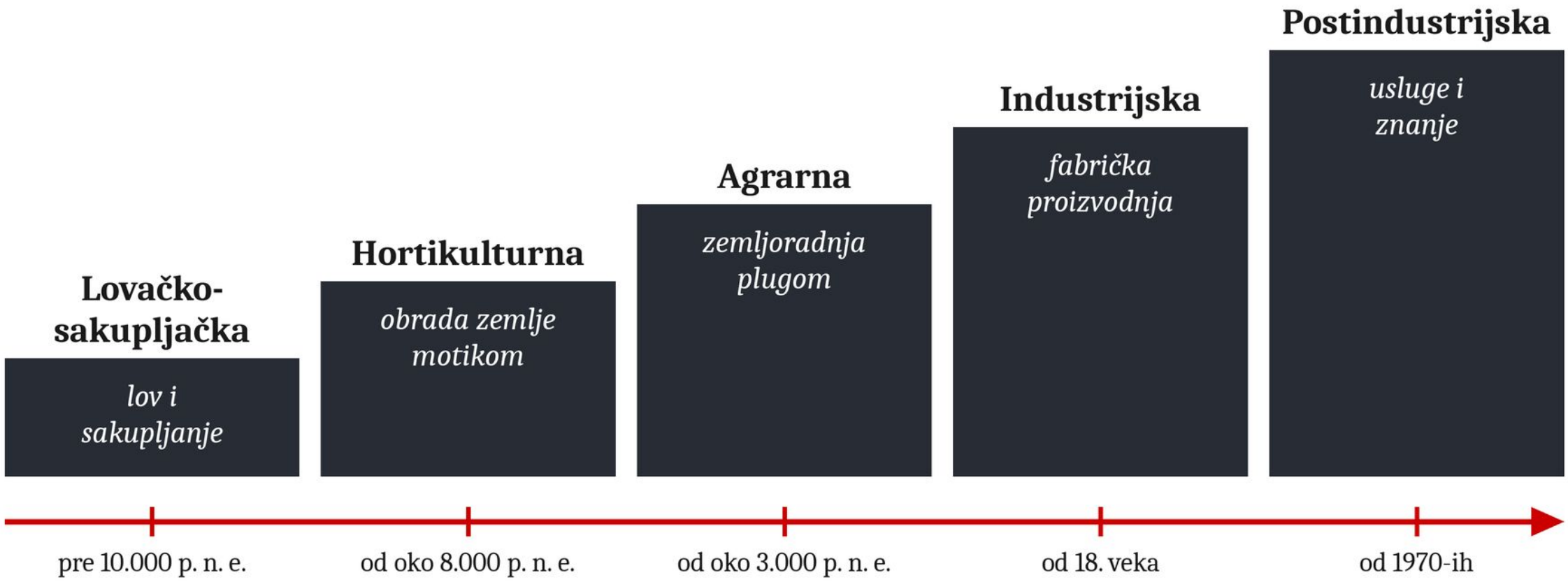
- Prema pretpostavkama ekonomije, racionalan pojedinac koji sledi sopstveni interes ne bi davao bakšiš. Ipak, ljudi ga daju:
  - Bakšiš dajemo i tamo gde se nikada nećemo vratiti, iako od toga nemamo nikakvu ličnu korist
  - Ko ne da bakšiš, ne plaća nikakvu kaznu, ali nailazi na osudu okoline
  - Da li se bakšiš daje, zavisi od društva, a ne od pojedinca: u Americi se podrazumeva, u Japanu se ne daje, u Srbiji se ponekad očekuje
  - Visinu bakšiša ne određuje tržište, kao kod drugih cena, već običaj

Privreda iz ugla sociologije kao nauke

- Privreda je skup aktivnosti kojima članovi društva zadovoljavaju svoje potrebe, a koji je *institucionalizovan* pravilima, normama i organizacijama
- društvene norme i institucije određuju:
  - ko proizvodi
  - kako se vrši raspodela
  - šta sme da se razmenjuje za novac
  - šta se troši i kako

Privreda se menja sa promenom društva

Proučavanje odnosa privrede i društva

- Sociologija polazi od toga da privreda nije odvojena od ostatka društva
- Ključno pitanje za sociologiju je kako su privreda i društvo povezani i ko na koga utiče
- Na to pitanje poseban doprinos su dala tri autora:
  1. Maks Veber
  2. Karl Polanji
  3. Mark Granoveter

Maks Veber i tri vrste pojava

- Razlikuje tri vrste pojava koje povezuju privredu i društvo:
  1. Ekonomske pojave
  2. Ekonomski relevantne pojave
     - *neekonomske pojave koje imaju ekonomski uticaj*
  3. Ekonomski uslovljene pojave
     - *neekonomske pojave koje ekonomija oblikuje*

Tri vrste pojava na primeru fudbala

Ekonomska pojava	Fudbalski klubovi posluju kao preduzeća
Ekonomski relevantna	Navijačka ljubav prema klubu nije ekonomska pojava ali doprinosi ekonomiji
Ekonomski uslovljena	Ko pobeđuje sve više zavisi od novca, bogati klubovi kupuju najbolje igrače.

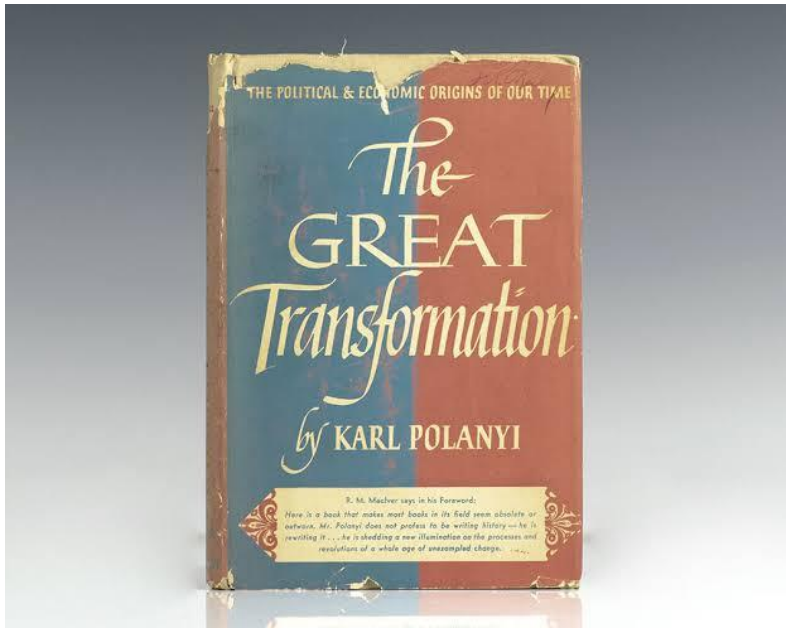
Karl Polanji: ukorenjenost privrede i društva

- do 19. veka: privreda je *ukorenjena* u društvene odnose (srodstvo, religiju, politiku)

  Seljak radi na porodičnom imanju. Kada radi, kada praznuje, ko koliko dobija određuju porodica, crkveni kalendar i gospodar.

- od 19. veka: društveni odnosi postaju pretežno *ukorenjeni* u privredni sistem

  Radnik se seli u grad za poslom. Radno vreme određuje fabrika, a platu tržište, ne porodica i običaji.

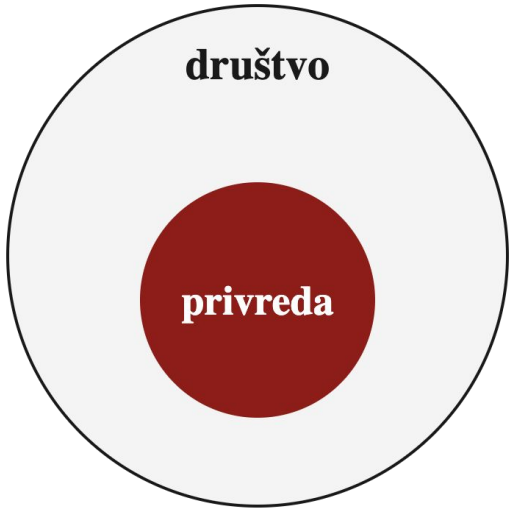
Ideju o ukorenjenosti privrede Karl Polanji (1886–1964) razvija u knjizi *Velika transformacija* (1944), jednom od najuticajnijih dela ekonomske sociologije.

Primer: Dva tipa ukorenjenosti danas

Oba odnosa postoje i danas, pitanje je samo koje od ta dva preovlađuje.

1. Baba i deda na selu i danas rade po svom rasporedu, ne rade na veliki praznik, pomažu komšijama, rakiju, sir i druge proizvode dele rodbini.

To je privreda ukorenjena u društvo.

pre tržišnog društva

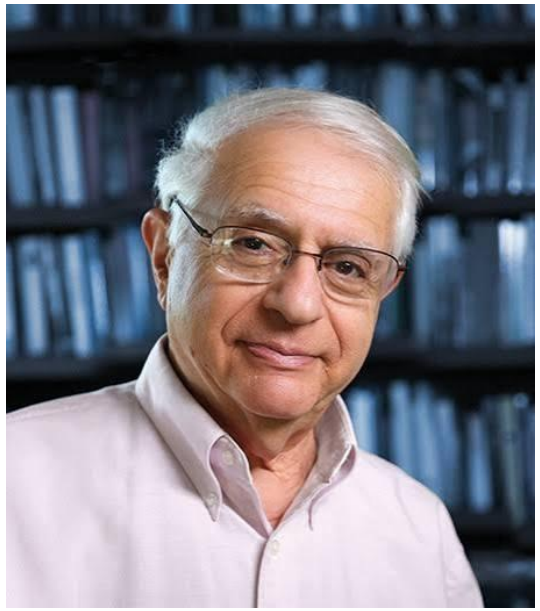
„tržišno društvo”

2. Njihova unuka u Beogradu radi po smenama i na praznik ako tako kaže poslodavac, i seli se tamo gde je posao.

To je društvo koje se prilagođava tržištu.

Mark Granoveter: novi sociološki pogled na privredu

- Američki sociolog (rođen 1943), profesor na Univerzitetu Stanford
- Polazi od pitanja kako društveni odnosi utiču na ekonomsko ponašanje ljudi
  - proučavao je kako ljudi dolaze do posla i pokazao koliko su u tome važne „slabe veze“, odnosno poznanici (Granovetter, 1973)
- Smatra da i ekonomija i dotadašnja sociologija nude jednostran pogled na ekonomsko ponašanje ljudi

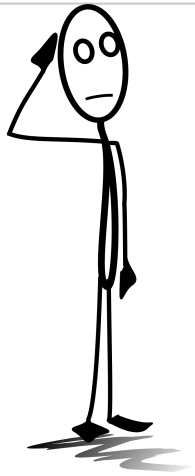
Za radoznale: Granoveter u kratkom videu objašnjava svoje istraživanje o tome kako ljudi dolaze do posla → pogledajte video

Mark Granoveter: novi sociološki pogled na privredu

KLASIČNA EKONOMIJA

Podsocijalizovan akter

Izolovani pojedinac koji računa samo sopstveni interes (homo economicus).

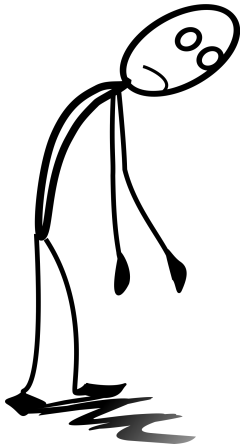

Biram posao s najvećom platom.

KLASIČNA SOCIOLOGIJA

Presocijalizovan akter

Pojedinac koji pasivno sledi društvene norme (homo sociologicus).

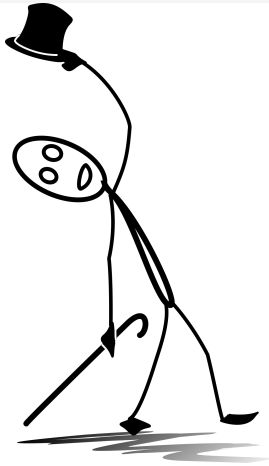

Radim ono što se od mene očekuje.

NOVA EKONOMSKA SOCIOLOGIJA

Ukorenjen akter

Pojedinac koji bira svrsishodno, ali unutar odnosa poverenja, ugleda i poznanstava (kombinacija prethodna dva)

Do posla dolazim preko poznanika i biram tamo gde imam poverenja.

Razlika između ekonomskog i sociološkog pogleda

Ekonomski pogled

- polazi od pojedinca
- pojedinac računa svoju korist
- pokreću ga cene, nagrade i kazne
- tržište je prirodno i dato
- osnovno pitanje: kako se vrši izbor?

Sociološki pogled

- polazi od odnosa među ljudima
- pojedinac odlučuje dok se nalazi u mreži odnosa (porodica, prijatelji …)
- pokreću ga norme, običaji, poverenje, ugled
- tržište je institucija podložna promeni
- osnovno pitanje: kako je izbor društveno oblikovan i uređen?

Primer: da li je izbor fakulteta lična ekonomska odluka?

Šta me zanima?
Koliko studiranje košta?
Koliko ću posle zarađivati?

roditelji, porodični budžet, šta se kod kuće smatra „dobrim poslom“

škola i profesori, vršnjaci, poznanici koji su to studirali, mediji

tržište rada, budžetska mesta, ugled zanimanja, klasa, odlazak u inostranstvo

MIKRO
pojedinac

MEZO
organizacije i mreže

MAKRO
društvo u celini

Hvala na pažnji!